

РОЗДІЛ II

УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК. 821.161.2-3.09

Стефанія Андрусів

ГЕРОЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ: ВИПРОБУВАННЯ ЄВРОПОЮ

У центрі аналізу автора статті – герой української прози, іммігрант з України, його випробовування сучасною Європою.

Ключові слова: мігрант-утікач, Європа, сучасна українська проза, західноєвропейська цивілізація.

Androusiv S. The Hero of the Modern Ukrainian Prose: Trial by Europe.

In the center of the analysis of the article's author is the hero of the Ukrainian prose, immigrant from Ukrain, his trial by modern Europe.

Key words: runaway migrant, Europe, modern Ukrainian prose, West-Europe civilisation.

У Європі останнім часом появилось так багато українців, що „всі працедавці прекрасно знають, що таке Україна, що часто перша реакція на заяву „я з України” – вже не питати, де це, а казати, що в цьому барі роботи немає” [1]. „Українці мігрують і мімікують – перед загрозою поліційних затримань, облав, депортації. Попри чималий ризик опинитися в рабстві, в'язниці чи борделі, українці все одно емігрують” [2, 266–267]. Звісно, мігрують до Європи не тільки українці, бо не тільки Україна належить, за класифікацією Андруховича, до країн, із яких утікають. Росіяни, поляки, серби, боснійці, а також турки, африканці, азіати, а серед них і українці, заповнили західноєвропейські міста, поступово перетворюючи кожне з них у „Вавилон перед тим, як там почали будувати всілякі сумнівні вежі” [3, 21].

Перед кожним із таких мігрантів-утікачів постає випробування Європою – випробування як персональної, так і національної ідентичності й, само собою, людської витривалості. Звісно, за такої кількості іммігрантів випробування Європою неминуче стає також

випробуванням самої Європи, яке герой із згаданого твору Жадана окреслює так: „Загалом Берлін справляв непогане враження. Цікаво, чи є тут німці?” [3, 21]

Природно, що цю цілком нову в нашій літературі тему – українці в Європі – піднімають письменники, які самі їздять за кордон – першою чергою молоді (й трохи старші). Саме їх, не тільки талановитих, а й таких, що вільно володіють західними мовами (це переважно випускники факультетів іноземних мов і спецшкіл), запрошують (на гранти, стипендії, конференції, семінари тощо) різні західноєвропейські інтелектуальні центри, місійно сигналізуючи тим решті європейців, що Україна здатна не тільки постачати Європі нелегалів-іммігрантів, а й вести з нею культурний діалог. Так із проблеми суто соціальної тема „українці в Європі” стала також проблемою мистецькою, літературною: мандрування-діалогізування наших письменників у Європі перетворилися в літературні тексти, а їх автори – у персонажів. Інакший тут і екзистенційний статус „українця-українки в Європі”, мета й характер перетинання „Межі між Європою і Чимсь-Іншим” (Ю. Андрухович). Це вже не втікач, а мандрівник, правда, зі своїм, зазвичай визначеним візою „від-до” перебуванням там. Утікач зосереджує увагу лише на маршруті втечі, а мандрівник має час і можливість на реляції із простором подорожування, на вглядання у чужий простір (знайоме/незнане) і в самого себе в новому контексті (я/не-я) додатковим поглядом іншого. Інший – сама Європа! – має підтвердити чи заперечити цінність і винятковість як самого мандрівця, так і світу, звідки він прибув, і який, як мушля на спині слимака, завжди мандрує з кожним із нас. Тому головним героєм творів цих письменників зазвичай є сам автор, явно чи приховано: може мати те саме ім’я, наприклад, Серж у Жадана („Біг Мак”), майже таке саме чи подібне, як Олеся Підобідко в Наталки Сняданко („Колекція пристрастей, або пригоди молодої українки” [6]), але завше нав’язувати до біографії самого автора, як Стах Перфецький із „Перверзії” Ю. Андруховича [2]), Павліна Стопудів із роману С. Пиркало „Не думай про червоне”), Марла Фріксен із роману І. Карпи „Фройд би плакав” [4].

У цих творах постають достеменні топоси західноєвропейських міст – Венеції, Відня, Берліна, Парижа, Амстердама, Лондона і т. д., їх вулиці, центри та передмістя; із культурних інституцій –

найчастіше клуби чи інші громадські приміщення, де відбуваються концерти модних на Заході рок- (та всяких інших) груп. Фактично всі герої названих тут творів меломани, а деякі, як героїні Пиркало та Сняданко, і самі були причетними до музичних „тусовок” – писали тексти пісень, а то й самі співали, як Марла, яка виявляється солісткою групи „Пухнасті Насті” (сама Карпа співає в гурті „Фактично самі”). Власне, ця їхня обізнаність із трендами світової музики (імена, твори), а отже сучасними засобами (мовою!) міжнародної комунікації, має бути авторитетним підтвердженням їх європейськості.

Специфічним топосом випробування цих героїв Європою виступають бари, паби та інші „злачні точки” західноєвропейських міст, де герої-українці „вмазують”, „бухають”, „банячать”, „відкупляються”, „вихиляють” різні „дрінки”, як і „чуваки”-автохтони, відрізняючися хіба тим, що вносять у цю справу елементи національного пиття та закушування. Герой Жадана, чий постійно нетверезий погляд звужує простір Європи до суспільних маргінесів – іммігрантських середовищ і питних закладів, вважає, що саме там можна зустрітися „з найкращими громадянами цієї дивної планети (...), поспілкуватися з такою кількістю потвор і невдах (...), які, коли добре подумати, і складають сіль нашого, пошматованого дотаціями і дефолтом суспільства” [3, 50]. Несподівано зсуваючись у суто українські реалії (дотації, дефолт), оповідач вводить тим і Україну в спільноєвропейську (і не тільки) соціально-екзистенційну проблематику, адже, як каже герой Жадана, „перед бахлом усі рівні”, як і перед любов’ю чи смертю, а також, само собою, музикою. Йому імпонує думка, висловлена скульптором-чехом, теж іммігрантом: „Простір не поділяється на свій і чужий. Простір буває або вільний, або контрольований” [3, 36]. Контрольованим він є, виявляється, навіть у, здавалось би, вільній Європі, де „купи виродків” вважають, що „найкращий і найдешевший спосіб вирішити твої проблеми – це запхати тебе в яку-небудь контору або дати тобі кредит на фіг тобі не потрібний будинок із великою клумбою, за який ти будеш півжиття повертати кредити” [3, 77]. Тому, вважає він, молоді європейці-аутсайтери, подібно як українці (оповідач якось випускає з уваги, що українці, зрештою, були би і не проти „контори” та „кредитів”, принаймні, можливості мати їх), змушені втікати від контролю суспільства в музику, алкогольне чи

наркотичне сп'яніння. Реконструкцію міту „райської” Європи, зокрема безглуздя і безсенсовність псевдонаукових карнавалів, здійснює також герой із „Перверзії” Андруховича, якого „яко потенційну одиницю від України” запросили до Венеції взяти участь у семінарі „Посткарнавальне безглуздя світу: що на обрії?”

Ще однією площиною випробування героя (й України) Європою є кохання, а радше – сексуальна (звісно, на тлі безперечної інтелектуальної) привабливість „наших” у Європі. Сексапільний Стах Перфецький Андруховича так інтенсивно займається сексом із європейками у Венеції, що, попри цілком реальні деталі еротичних сцен, це сприймається вже не як фізіологія, а як мітологія – як міт про ненаситного в сексі (й у їжі) чи не єдиного комічного мітологічного героя – трікстера. Героїня Пиркало, яка, повторюючи сюжет літературного архетипу „поет шукає свою любов”, їде до Лондона працювати на Бі-Бі-Сі, аби знайти свого коханого Джима, якого знала три дні сім років тому, розрізняє кохання (дух) і секс (тіло). Тому на потреби тіла, час від часу „вербує” собі сексуальних партнерів із посеред автохтонів, а ті по-справжньому закохуються в неї, захоплюючися не тільки її розумом та вродою (особливо певних частин тіла), а передовсім – знаково українською інакшістю, тим, що вона „така жива” і природна. Еротичне зацікавлення героїні Сняданко, яка якийсь час працювала опером у німецькій сім’ї, а потім училася в університеті у Фрайбурзі, може викликати лише чоловік, здатний „зашаліти”, тобто бути спонтанним і непередбачуваним. Несподівано виявила, що такі можуть бути навіть серед німців, чий цілком передбачуваний, на її думку, національний характер вона окреслює шістьма пунктами. Тому закохалася в Германа, який, на відміну від інших німців, „не перелічував решти в магазинах, робив зайві рухи і несподівані вчинки” [6, 202], наприклад, зателефонував серед ночі своєму батькові, баронові, що одружується з дівчиною з України, яку знає всього три тижні. Негайне одруження не відбулося, бо від українки в таких випадках вимагається безліч довідок, і Олеся, долаючи український бюрократичний лабіринт, нарешті усвідомила, що явно перебільшила ту „здатність зашаліти” в коханого, бо за якийсь час він знову „скочувався” до шести німецьких пунктів, у тому числі до підозр і звинувачень, що кохана його тільки використовує, аби замешкати в Європі, а у Львові він ніколи не зміг би

жити. Тож коли він у черговий раз приїхав в Україну освідчуватися, Олеся познайомила його зі своїм чоловіком, звісно, українцем. А сам Герман таки замешкав у Львові й ходить тепер „на spacerи” разом із нею, її чоловіком, їхнім синочком і псом...

Закордонні (швед, росіянин, поляк – і жодного українця!) коханці Марли Фріксен із роману Карпи „Фройд би плакав” (те слово вона римує із „бранці”) фактично є лише стафажними фігурами – знаками „все європейського” визнання її винятковості й сексуальності. Вона почуввається у Європі, як у себе вдома: Амстердам, Берлін, Париж і т. д. – усюди вона своя, атракційна й незмінно пожадана. Про її пригоди на теренах європейських маргінесів (подібні іммігрантські середовища, як у Жадана, хіба що із зсувом у кримінал) європейські хлопці – швед Хялмар і німець Франк – „слухають, немов пришиклі діти” [4, 13]. Урешті самої Європи Марлі замало: з коханим Хялмаром вона відбула до Азії, а реальність цієї подорожі (не то героїні, не то авторки) підтверджують уміщені в книжці фотографії тамтешніх етнотипів: „З низького старту вона вирушала на довгий (як сподівалася) забіг принципово нового життя. В іншій півкулі, з іншими людьми, з одним чоловіком” [4, 22]. Не вийшло ні „довгого забігу”, ні з „одним чоловіком”. Але Марла не якась там міжнародна повія, а чистої води інтелектуалка (пише якісь дуже мудрі статті до європейських журналів, навіть романи), відома шоуменка (її обличчя постійно прикрашає не тільки численні диски з її піснями, а й обкладинки тих же журналів, екрани ТБ). Попри щедро вживану нецензурну лексику, поведінковий сюжет її образу виразно корелює з архетипом бентежного романтичного героя, правда, у сучасному феміністичному інтер’єрі. Змінюючи партнерів, як пояснює оповідач, вона „просто втікала” від „патернів свободоббивства”, якими вважає одруження, сім’ю, бажання мати дітей, тобто від того ж контролю.

Важливим тереном випробування Європою авторів і героїв цих текстів є випробування на здатність писати, „як у Європі”, – цікаво, захоплююче, долаючи комунікативний розрив між українською літературою і її евентуальним читачем, притому європейським. Це виявляється також випробуванням самої мови – не тільки її здатності бути мовою сучасної європейської літератури, а й адекватно відтворювати всі комунікативні ситуації. Більшість героїв наших авторів, перебуваючи „у Європах”, не мають жодних комунікативних проблем,

навіть акценту, за яким досить таки ксенофобська Європа впізнає чужинця. Їх співрозмовники також без проблем розуміють їх специфічне мовлення – і не конче тому, що вони час від часу, крім рідної нецензурщини, вставляють «інтернаціональне» *fuckin*g you (Росія із своїм матом явно перестає бути „центром світу”), а також інших англомовних слів чи підзаголовків у тексті (найбільше в Карпи). Мовна поведінка героїв-українців у Європі часом повністю ігнорує європейський мовний контекст. Так, героїня Карпи, наприклад, реагує на появу цікавих осіб чоловічої статі цілком у містечковому галицькому мовному стилі: „Диви-диви на нього – як в американському кіні (...) Бабів, певне, має, як гною”. [4, 13] Її друзі-європейці теж висловлюються, як сама Марла: „Він сидів на якихось потужних колесах. І, здається, ширявся” [4, 28]. Правда, оповідачка в романі Карпи деколи все-таки відчуває потребу враховувати мовно-національний аспект спілкування, тому в одному із посилань до тексту, щедро розсипаних на сторінках роману, пише: „Тут і далі російська також передається українською – задовбав мене транс- літ” [4, 112]. Героїня Пиркало теж час від часу намагається уточнити мовно-комунікативний аспект свого спілкування: її англомовні співрозмовники не втомлюються хвалити її добру англійську. Герой Жадана взагалі не звертає уваги на таку „дрібницю”, можливо, тому, що майже завжди спілкується німецькою із ненімцями, як він сам. Натомість Андрухович завше чутливий до мовних партій своїх персонажів, у „Перверзії”, як і в інших творах письменника, розгортаються складні мовні ігри, притому завше враховується інонаціональна специфіка мовних партій героїв.

По тих Європах із героями-українцями завше мандрує і Україна – у всьому побаченому-почутому завше проступає палімпсестно український текст – у постійних порівняннях Західної Європи з Україною (ситуацій, реалій, стереотипів, в асоціаціях, спогадах, снах... Так вони розбудовують європейський дискурс української літератури, розширюють Європу й, можливо, ЄС Україною, наразі віртуально, у слові, хоч сам ЄС ще вагається. Але хто зна. Ми ж усі пам’ятаємо, що „Спочатку було Слово”...

Література

1. Андрухович Ю. Місце зустрічі *Germaschka* // Диявол ховається у сирі.– К.: Критика, 2006.– С. 258–275.

2. Андрухович Ю. Перверзія // www.ukrcenter.com/library/display.asp

3. Жадан С. Біг Мак.– К.: Критика, 2003.

4. Карпа І. Фройд би плакав.– Х.: Фоліо, 2004.

5. Пиркало С. Не думай про червоне.– К.: Факт, 2004.

6. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молоді українки.– Х.: Фоліо, 2004.

УДК 37.017.92+82.0(07)(477)

Галина Бондаренко

КАРТИНИ ПРИРОДИ ТА МОТИВ *INTERMEZZO* В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО „МАРУСЯ ЧУРАЙ”

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячений формуванню загальнолюдських моральних цінностей особистості засобами української літератури, зокрема висвітлено проблему людини і природи в історичному романі Ліни Костенко „Маруся Чурай”. Головну увагу приділено ролі природи та її впливу на особистість як важливому чиннику духовної культури суспільства.

Ключові слова: моральні цінності, екологічна проблема, естетичне кредо, гармонія людини і природи.

Bondarenko G. The Pictures of Nature and the Reasons Intermezzo in the Historical Novel Lina Kostenko „Marusya Churay”. The article in question continues the cycle of publications by the author devoted to the formation of the common to all mankind moral values of a personality by means of the Ukrainian literature. The problem of a man and nature in the historical novel „Marusya Churay” by Lina Kostenko is analyzed, in particular. The main attention is paid to the role of nature and its influence upon personality as an important constituent of spiritual culture of a society.

Key words: moral values, ecological problem, aesthetic credo, harmony of a man and nature.

Багатогранний талант Ліни Костенко охоплює різні сторони людського буття. Серед проблем, піднятих поетами у творах сьогодення, важливе місце посідають національні, філософські, інтимні та екологічні, дослідження яких, на нашу думку, є актуальними. Отже, актуальність нашої статті визначається важливістю розкриття художньої майстерності Ліни Костенко у змалюванні картини *intermezzo*,